DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

2020 Kovo 7 d. Nr. 10 (28)

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

AČIŪ TAU, LAISVE

Ir ką dabar daryti, jeigu ant nosies – iškilminga šventė, Kovo 11-oji, o man kuo toliau, tuo labiau šventėms ima trūkti iškilmingų žodžių?.. Na, tokių gražių, jausmingų, tariamų rečitatyvu, su ašara aky?..

Juk nepasakyčiau, kad būčiau nejautri gražiems žodžiams ar nesuvokčiau jų. Kad tie gražūs žodžiai nebūtų reikalingi. Kad mūsų valstybinės šventės galėtų apsieiti be jų ar kad nebūtų jų vertos. Kad gražioms ir jausmingoms kalboms trūktų klausytojų.

Bet kuo toliau, tuo sunkiau gražbyliauti. Galėčiau įvardyti dvi priežastis: viena iš jų pagrįsta Šv. Rašto žodžiais, sakančiais, kad gražiai kalbančius reikia vertinti ne pagal jų žodžius, o pagal jų darbus. O antroji – žodžio kultūra labai suprastėjo, nusmuko, žodinė kultūra užleidžia vietą vaizdui, paveikslėliui, vaizdiniam jaustukui, vaizdinei emocijai. Todėl kiekviena kalba, pasakyta didelei auditorijai (šiuo atveju – tautai, visuomenei), turi būti ne jausminga ir netgi ne nuoširdi, o prasminga. Nelaikau nuoširdumo didele vertybe, kai žmogus neturi ko pasakyti, arba gerumo, kai negali nieko padaryti.

Mūsų valstybė jau subrendo tam laikui, kurį reikėtų suvokti kaip kalbų ir darbų pusiausvyrą. Ir jeigu kalbėtume apie jausmingumą, tegu jis būna gilus, pastovus ir švarus kaip gelmių šaltinis, o ne seklus upeliūkštis, nešantis savo paviršiumi šapus ir šiukšles. Gili yra meilė, seklūs – įsimylėjimai. Gili yra neapykanta, pilkšva – kasdieninė pagieža. Būtų geriau, jei būtume gilūs žmonės, o ne seklūs. Galbūt tada lengviau būtų pasiekti ir trokštamą pusiausvyrą valstybėje, kada žodžiai ir darbai papildytų vieni kitus, o ne atsiskirtų, ir kartais tokia didele praraja, kad net svaigsta galva.

Į Kovo 11-ąją žvelgiu su meile – su meile, kurios nenorėčiau nei skelbti, nei viešinti kam papuola, nei ją išpažinti ant kiekvieno kampo ar priekabiai įrodinėti. Su meile, kuri nenuputos pasroviui upe kaip akriliniai plastiko gabaliukai, panašūs į sukibusius ikrus. Toji meilė ypatinga ir brangi man pačiai – kaip švarus vanduo, palaikantis gyvybę. Be tos meilės būčiau kaip molinis indas su tokiu siauru kakleliu, kad negalėčiau būti pripildyta nei išminties aliejaus, nei gyvybės vandens.

Todėl nenorėčiau kalbėti nei patetiškai, nei iškilmingai, nei, kaip kam atrodo, teisingai. Tiesiog tyliai džiaugiuosi ateinančia švente, džiaugiuosi tuo, kad ji tapo švente, kad nėra tik oficiali data kalendoriuje ar, neduok Dieve, privalomų eitynių ir marširavimų diena. Tokių esu ir prisižiūrėjusi, ir jose dalyvavusi, tad tikrai nebenorėčiau.

Džiaugiuosi tuo, kad galiu kalbėti, kai noriu – ir tylėti, kai nesinori šnekų. Ir kad niekas neverčia demonstruoti entuziazmo ten, kur nematau reikalo. Ačiū tau, laisve, už tai. Ačiū Tau, Kovo 11-osios Lietuva.

Renata Šerelytė

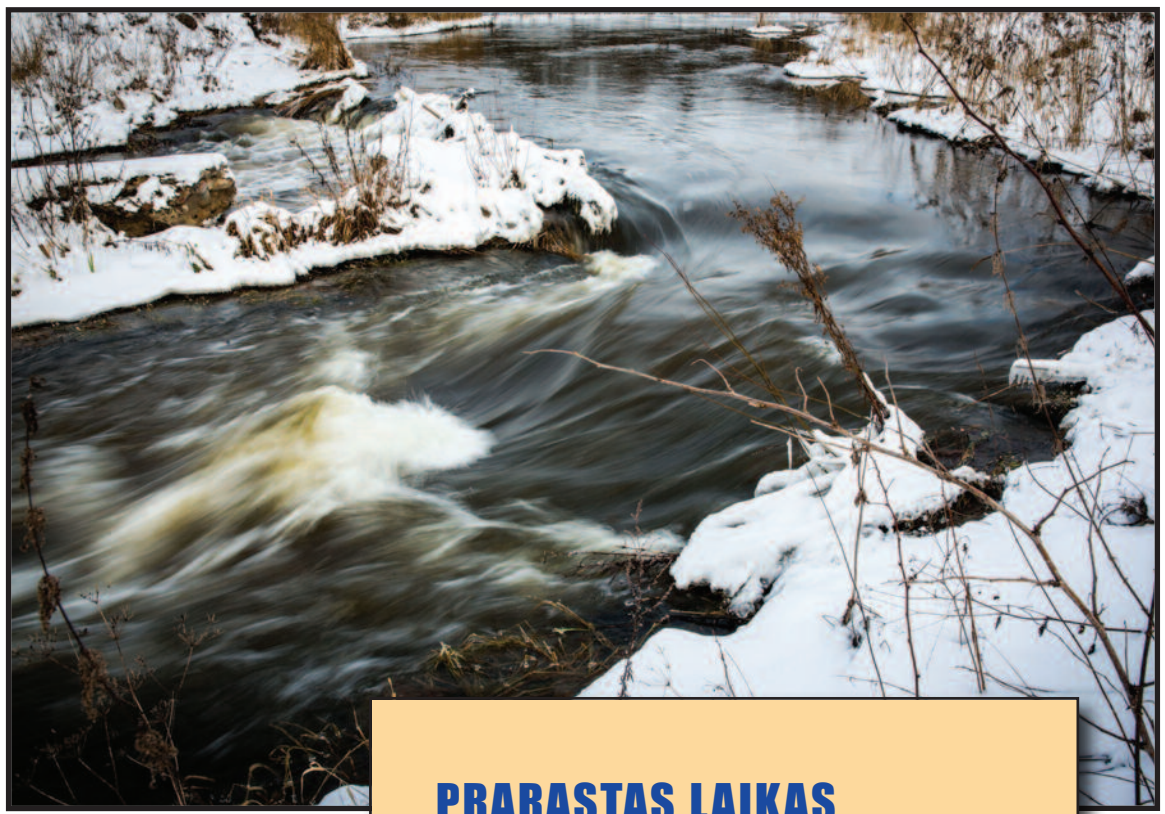

Nuotrauka iš interneto

PRARASTAS LAIKAS

liūdni kambariai
kuriuose mūsų nėra:
prieblandoj kažkas uždega žvakę
kažkas šmėsteli amalgamoje

atverstoje vaikystės knygoje
Sancta Maria skrodžia bangas
maži porcelianiniai drambliukai
spiečiasi aplink žvakidę:
tai motinos sapnas (ir ten
nebėra mūsų

ir visgi mes esame:
prarastajam laike
gelmenyse bundančios atminties
erdvėje sakralinio ryšio
tarp daiktų
kurie virto į dulkes)

Aidas Marčėnas

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2020 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo" priedui „Kultūra", projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvybės puoselėjimas pasaulyje"

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Ačiū tau, laisve • **2-as psl. Laimutė Adomavičienė.** Garsiajam pasakininkui Juliui Kaupui – 100 • **3-as psl. Algis Vaškevičius.** Jubiliejiniame Berlyno kino festivalyje – naujovės ir lietuviški akcentai • **4-as psl. Astrida Petraitytė.** XXI Vilniaus knygų mugė: Mekas ir kiti mūsiškiai • **6-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė.** Budapešto pavasario festivalis • **7-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė.** Apie genialų režisierių ir jo palikimą • **8-as psl. Jūratė Ivanauskienė**. Į tą pačią šalį (2) (Bernardas ir Aldona Brazdžioniai)

Kitame numeryje: Marijos Remienės knyga „Mūsų Tėtis", skirta didžiojo lietuvių tautos egzodo 75-mečiui* „Ūkanos": paroda ir koncertas

Redaguoja **Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com** • Maketuoja **Jonas Kuprys**

GARSIAJAM PASAKININKUI JULIUI KAUPUI – 100

Laimutė Adomavičienė

Kovo 6-ąją Lietuva šventė Juliaus Viktoro Kaupo gimimo šimtmetį. Į lietuvių literatūros istoriją Julius Kaupas savo vardą įrašė kaip pirmasis lietuviškosios miesto pasakos kūrėjas. Išeivijoje 1948 m. rašytojas išleido pasakų knygą „Daktaras Kripštukas pragare ir kitos ne mažiau įdomios pasakos, surašytos slaptose Kauno miesto kronikose". J. Kaupas pasakas sukūrė, gyvendamas Vokietijos DP stovykloje – Freiburge. Knygą sudaro „Įžangos žodis" ir dešimt pasakų, iš kurių meniškiausios „Daktaras Kripštukas pragare", „Kaip velnias Juoduodegis blogais keliais nuėjo". Veiksmas vyksta pasakiškame Kaune, kurio autorius labai ilgėjosi. Ši neoromantiškų pasakų knyga, iliustruota dailininko Adolfo Vaičaičio, pelnė Jaunimo Raudonojo Kryžiaus premiją. (Kaip tik Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekoje-muziejuje, Kaune, sausio 5-ąją buvo atidaryta „Pasakų knygos Daktaras Kripštukas pragare iliustracijų paroda", kurią inicijavo Kauno istorijos draugija.)

Būsimasis rašytojas pasakas pradėjo kurti dar Lietuvoje. 1943–1944 m. J. Kaupas jas publikavo žurnale „Žiburėlis". Ankstyvoje pasakoje „Senė Brumbienė ir daktaras Kripštukas" jau figūravo vienas iš įdomiausių personažų – daktaras Kripštukas. Šiuo pseudonimu mėgęs pasirašyti ir pats J. Kaupas. Amerikoje gyvenantys rašytojo žmona Dalia Galaunytė Kaupienė-Augūnienė, sūnus Algis Kaupas ir dukra Jūratė prisimena išskirtinę ir spalvingą vyro, tėčio asmenybę – rašytoją, psichiatrą, dailininką (studijavo Freiburgo menų mokykloje), literatūros kritiką, žemininką-lankininką.

J. Kaupas gimė 1920 m. Kaune finansininko Juliaus Kaupo ir Emilijos Gedgaudaitės-Kaupienės šeimoje. Kaupų šeima buvo išsilavinusi, priklausiusi garsiai Lietuvoje giminei: kunigas, rašytojas Antanas Kaupas, Kazimiera Kaupaitė (motina Marija), 1907 m. Chicagoje įsteigusi Šv. Kazimiero kongregaciją; vienuolė Modesta Kaupaitė. J. Kaupas 1929–1938 m. mokėsi Kauno jėzuitų gimnazijoje, tada – metus Karo mokykloje. 1939 m. įstojo į Medicinos fakultetą Vytauto Didžiojo universitete. Studijuoti paskatino įkvepiantis gydytojas iš Axelio Munthe's kūrinio „Knyga apie San Mikelę". Svarbu tai, kad studijuodamas universitete, prozininkas susipažino su vėliau tapusiais neišskiriamais draugais: Alfonsu Nyka-Niliūnu ir Henriku Nagiu. 1944 m. baigė Vytauto Didžiojo universitetą. Be pagrindinių mokslų ir studijų, J. Kaupą visada lydėjo kūryba. Šeimoje, draugų rate ir visose mokymo įstaigose būsimajam rašytojui buvo itin palankios sąlygos augti ir skleistis kūrybiškai: kurti pasakas, piešti, tapyti, dalyvauti literatų susibūrimuose. Vienas iš ryškiausių J. Kaupo charakterio savybių – optimizmas ir gebėjimas būti laisvu bet kuriomis aplinkybėmis.

J. Kaupas su būsimąja žmona Dalia 1944-aisiais per Rytprūsius pasitraukė iš Lietuvos. Atsidūrė Vienoje, kur prozininkas įsidarbino greitosios pagalbos gydytoju ir ėmė „daktarauti". Apie sudėtingą laiką išlikę nuostabūs J. Kaupo laiškai A. Nykai-Niliūnui. Tuomet J. Kaupas, susidūręs su šiurkščia realybe, suvokė, kad būtina keisti, pasakinti tikrovę: „Vienas, sakysim, ko nors siekia įtemptai ir kietai, – atkakliai žengia per kliūtis ir galų gale tikslą pasiekia. Gyvenimas – kova! – sako jis. O kitas nori eiti švilpaudamas, jis nori eiti žaisdamas. Jis įtikina save, kad gyvenimas yra lengvas kaip žaismas, ir tada eina jis, jis ima eiti, juokaudamas ir švilpaudamas per tas pačias kliūtis, įsivaizduodaja jas juokingomis, tas kliūtis, kurias sutinka pakely, ir pasiekia tą patį tikslą, kurį pasiekė ir pirmasis. Štai mano pažiūra į gyvenimą." (1944.XI.2, I laiškas A. Nykai-Niliūnui).

Ne vienerius metus rašytojas su šeima praleido DP stovyklose. 1945-aisiais atsidūrė Tübingene. Per 1946 m. parašė ir apsigynė disertaciją iš farmakologijos. Ne veltui leido laiką: studijavo filosofiją, literatūrą, meno istoriją; godžiai skaitė knygas, žiūrėjo filmus. Intensyviai kūrė: išdekoravo namus velniukais, raganomis ir slibinais, kitais personažais iš mėgstamo Ernsto Theodoro Amadeaus Hoffmanno kūrybos. Nes daug ko stigo sudėtingu DP laikotarpiu... 1950 m. rašytojas su šeima persikėlė į JAV ir įsitvirtino kaip psichiatras. Aktyviai dalyvavo „Literatūros lankuose", „Metmenyse", kt. leidiniuose, „Santaros-Šviesos" susibūrimuose. Kūrė noveles, rašė straipsnius literatūros ir kultūros klausimais.

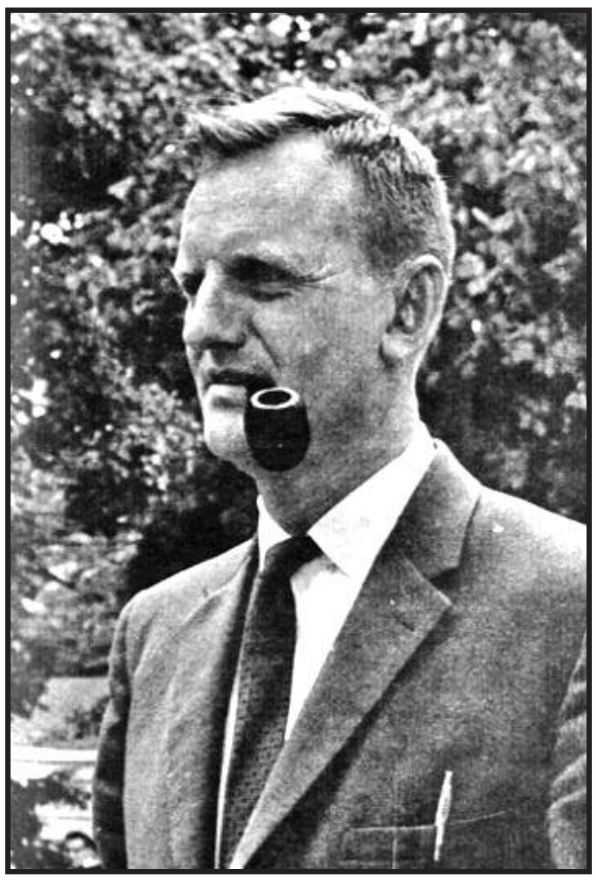

Rašytojas Julius Kaupas

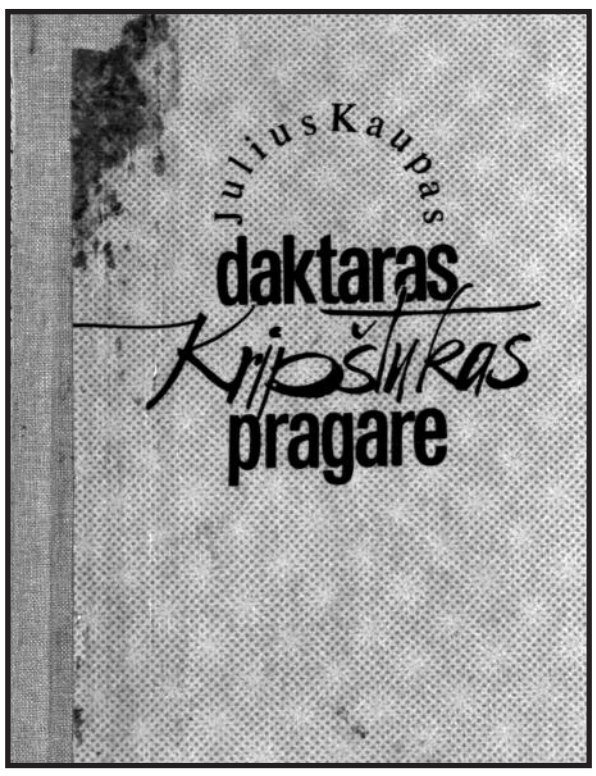

J. Kaupo knygos „Daktaras Kripštukas pragare" leidimai

1998-aisiais pirmąkart šiltai susitikus su J. Kaupo žmona Dalia ir sūnumi Algiu Kaune, iš pirmų lūpų sužinojau daugybę įdomių faktų apie garsųjį kaunietį, linksmą jo būdą, pokštus ir romantiškąsias pasakas. Noriu padėkoti visai J. Kaupų šeimai, kuri mane visada palaiko, tarsi būčiau tikra Kaupų šeimos narė. Iki šiol mus sieja šiltas ryšys. Tą pačią dieną susipažinau su J. Kaupo klasės draugu Kęstučiu Čerkeliūnu, jo žmona Sandra Čerkeliūniene. Vėliau – broliu Algiu Kaupu, psichiatru Vytautu Majausku, Modesta Kaupaite, Kaziu Bradūnu, Kazimiera Bradūniene, Vincu Trumpa, Brone Kriukelyte, kitais... Visi sutikti ar laiškais atsiliepę žmonės bylojo apie originalią J. Kaupo asmenybę! Užsidegiau J. Kaupo optimizmu ir linksmumu, gebėjimu džiaugtis gyvenimu! Mėgęs juokauti, pokštauti, it magnetas traukęs prie savęs aplinkinius! Turėjęs daug kūrybinių planų ir ... netikėtai 1964-aisiais miręs. Sirgęs cukriniu diabetu... Planavęs dar išleisti novelių rinkinį „Saulėgrąžos mėnulio šviesoj", kūręs romaną... „Raštuose" galima paskaityti įdomių J. Kaupo novelių, kurias jungia vienišo, nesuprasto individo gyvenimas, noras atbusti iš slogios kasdienybės ir gyventi visavertį gyvenimą. Jas vertęs į anglų kalbą. J. Kaupas puikiai mokėjo vokiečių, prancūzų ir anglų kalbas. Be novelių, J. Kaupas paliko labai įdomiomis įžvalgomis pasižyminčius tekstus apie pasakas, jų prasmę, lietuvių pasakos „Devyniabrolė" interpretaciją.

Be abejo, išeivijoje J. Kaupo vardas mažiau buvo primirštas. Nors po rašytojo laidotuvių kilęs sumanymas išleisti raštus užtrukęs net 32 metus... Tik 1997 metais A. Nyka-Niliūnui ir Kostui Ostrauskui pavyko išleisti parengtus J. Kaupo „Raštus". O Lietuvoje ilgąlaik beveik nieko nebuvo žinoma – bent jau jaunajai kartai – apie pasakininką J. Kaupą. Kai 1998 m. tuometis Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktorius akademikas Leonardas Sauka pasiūlė rašyti disertaciją iš Kazio Borutos ar J. Kaupo, išsyk pasirinkau Julių Kaupą, nes apie šį rašytoją nebuvau nieko girdėjusi... (1984-aisiais buvo išleista J. Kaupo kūrybos rinktinė, tik, žinoma, ne visa...)

Džiugu, kad J. Kaupas, jo kūryba vis labiau žinoma, populiarėja Lietuvoje. 2005 m. jo pasakos išleistos Brailio raštu; 2006 m. pakartotas pasakų leidimas. J. Kaupo ankstyvosios ir rinkinio „Daktaras Kripštukas pragare" pasakos įtraukiamos į mokyklinius vadovėlius. 2009 m. Kauno valstybiniame lėlių teatre pastatytas spektaklis „Daktaras Kripštukas pragare" (pasakas pjesei pritaikė Kęstutis Navakas; režisierė – Jūratė Januškevičiūtė). Kauno istorijos draugija organizuoja piešinių pagal J. Kaupo pasakas konkursus. Šiais metais Maironio lietuvių literatūros muziejus suorganizavo „Šiuolaikinės literatūrinės pasakos konkursą" (dar tęsiasi). VDU Lietuvių išeivijos institute kovo 27 d. vyks nacionalinė konferencija „Julius Kaupas: tekstai ir kontekstai", skirta J. Kaupo 100-osioms gimimo metinėms. Reikia tikėtis, kad ateityje Kaune vis dėlto iškils J. Kaupo pasakų personažų skulptūros – daktaras Kripštukas ar velnias Juoduodegis! Vertėtų naujai išleisti J. Kaupo „Daktarą Kripštuką pragare". Kai kuriuos sumanymus gal pavyks įgyvendinti šiais metais? Kaunas 2022 m. taps kultūros sostine, tad galbūt tuo metu bus realizuotos idėjos, skirtos žymiajam kauniečiui Juliui Kaupui?

Sūnus Algis Kaupas, gyvenantis New Yorke, atsiuntė naujausių prisiminimų apie savo tėtį Julių Kaupą.

„Galvodamas apie savo tėvą, prisimenu aukštą ploną vyrą, dėvintį rudą skrybėlę ir rūkantį pypkę. Jis buvo įdomus žmogus ir įdomus tėvas. Grožinės literatūros ir esė rašytojas, psichiatras, mėgdavęs su studentais diskutuoti apie gyvenimą, filosofiją ir politiką.

Mano vaikystės prisiminimai susiję su manimi ir seserimi Jūrate. Prisimenu mus visus gulinčius ant svetainės kilimėlio ir skaitančius sekmadieninio žurnalo komiksus. Man labiausiai patikdavo būti mažu Mickey Mouse, o mano tėvui – Goofy. Aš juokiausi ir juokiausi, jaučiausi protingas ir svarbus.

Nukelta į 6 psl.

Jubiliejiniame Berlyno kino festivalyje – naujovės ir lietuviški akcentai

Algis Vaškevičius

Vasario 20 – kovo 1 dienomis Berlyne vyko jubiliejinis, jau 70-asis kino festivalis. Berlynalė pirmąkart surengta dar 1951 metais, praėjus nedaug laiko po Antrojo pasaulinio karo pabaigos ir ji prasidėjo legendinio režisieriaus Alfredo Hitchcocko filmu „Rebeka". Pradžioje vykęs vos keliuose kino teatruose, šiandien festivalis apima visą miestą ir net Berlyno apylinkes, seansai rodomi keliose dešimtyse salių, o šimtus filmų kasmet pamato šimtai tūkstančių kino mėgėjų.

Pagrindiniai festivalio rūmai

Šiemet Berlynalė buvo kitokia – atėjo nauji vadovai, atsirado naujos programos, sumažėjo filmų skaičius, dėl paaiškėjusios nacistinės pirmojo festivalio vadovo Alfred Bauer praeities panaikintas jo vardu pavadintas apdovanojimas, teiktas už kine atveriamas naujas perspektyvas. Dėl inertiškumo ir senamadiškumo pelnytai kritikuotas festivalis žiūrovus pasitiko naujovėmis, o ar jos pasiteisino, parodys ateitis.

Man kaip kino mėgejui ši Berlynalė buvo jau ketvirtoji. Ne kartą teko lankytis Varšuvos, Maskvos, prieš porą metų – ir Odesos kino festivaliuose, jau nekalbant apie daugybę kartų aplankytus „Kino pavasarius" Lietuvoje, bet niekur neteko matyti tokios kino gerbėjų armijos ir tokios ištikimybės pačiam kinui kaip Berlynalėje. Vos prasidėjus bilietų prekybai į filmus internete, jie akimirksniu būdavo išperkami, o jau paskui tik laimės dalykas, ar prieš filmo seansą pavyks „sužvejoti" bilietą, ar ne.

Žinoma, tuos filmus vėliau bus galima pamatyti kitur, taip pat ir Lietuvoje kovo mėnesį prasidėsiantis 25-asis Kino pavasaris rodys ne vieną praėjusių metų Berlynalės filmą, bet visi nori pamatyti naujus filmus būtent čia, kur įvyksta daugybės juostų pasaulinės premjeros, kur atsiduri tarp daugybės tokių pat kaip ir tu pats dėl kino šiek tiek kvaištelėjusių žmonių minioje.

Šiemet Berlyne praleidau keletą dienų ir teko pamatyti keletą įdomių filmų. Vis labiau domina dokumentika, kuri būna tikrai stipri Berlynalėje, ir dokumentinės juostos čia sulaukia ne mažiau dėmesio nei vaidybiniai filmai. Labai gerą įspūdį paliko filmas „Jei tai būtų meilė" – dokumentinė juosta, pasakojanti apie garsų šokio spektaklį „Minia", sukurtą žymios choreografės Giselė Vienne. Tai tikras himnas šokiui, jo išraiškai, talentingiems šokėjams – po filmo režisierius, choreografė ir keli šokėjai sulaukė didžiulių plojimų. Šis spektaklis keliauja po įvairias pasaulio sales – neseniai buvo rodomas Prancūzijoje, o kovą atlikėjai gastroliuoja Brazilijoje.

Festivalis visada plačiai atveria duris eksperimentiniam, neįprastų formų, keistų siužetų filmams – šiemet jiems net skirta speciali sekcija „Susidūrimai". Kaip teigiama, tai bus platforma estetiškai ir struktūriškai drąsiems nepriklausomų kūrėjų filmams, naujoms kino perspektyvoms ir kinematografinėms vizijoms. Žiūrovai jau matė dokumentinių filmų, kurių režisieriai įduodavo kameras herojams į rankas, arba tokių, kuriuose beveik nieko nevyksta, sukurta ir dokumentinės animacijos.

Tokiam neįprastam kinui atstovavo ir mano festivalyje matyti dokumentiniai trumpametražiai filmai iš Brazilijos, Nigerijos ar Portugalijos. Nustebino tokiam kinui rodyti skirta vieta – vadinamasis „Kultūros kvartalas", kuris įkurtas buvusio krematoriumo, veikusio nuo 1910 metų vietoje. Tai buvo pirmasis Berlyno krematoriumas, šalia kurio yra kapinės. Originalios struktūros ir architektūros krematoriumas čia veikė iki pat 2002 metų, o per metus kremuota 9–10 tūkstančių palaikų. Nutraukus šią veiklą, Berlyno valdžia nutarė įsteigti čia kultūrai skirtą įstaigą, ir dabar festivalio metu čia rodomi filmai, taip pat rengiamos parodos, o jam pasibaigus vyksta įvairūs mokymai, seminarai, konferencijos, koncertai.

Konkursinėje programoje šiemet vėl rodyta nemažai pripažintų meistrų darbų. Labai norėjosi pamatyti vokiečių režisieriaus Christian Petzold „Undinę", bet norinčių jį išvysti buvo tokia minia, kad bilieto gauti nepavyko. Pernai Lietuvoje rodytas jo filmas „Tranzitas" išsiskyrė itin originaliu scenarijum ir tikram kino mėgėjui padovanojo puikų reginį. Norisi tikėti, kad vertinimo komisija, vadovaujama kino žvaigždės Jeremy Irons atitinkamai įvertins šį filmą – tai turėjo paaiškėti kovo 1 dieną.

Šiemet festivalio dienomis oras Berlyne buvo tiesiog siaubingas – pūtė itin stiprus šaltas vėjas, pliaupė lietus, ir į filmų premjeras festivalio pagrindiniuose rūmuose besirenkančios kino žvaigždės turėjo gūžtis bei skubėti, bet tai nesustabdė kino gerbėjų, kurie laukė aktorių tokiame ore po kelias valandas.

Atsižvelgiant į tai, kad šiemet festivalis surengtas jubiliejinį 70 kartą, labai stipri buvo ir jo retrospektyvinė programa, primenanti ir garsiausius praeities filmus, ir režisierius. Nors šie rodymai sulaukė mažesnio dėmesio ir bilietų į juos galima buvo gauti iki pat seansų pradžios, bet žiūrovų netrūko ir čia. Paminint šimtąsias Federico Fellini gimimo metines, čia rodytas jo 1955 metų filmas „Sukčius" („Il bidone"), žiūrovai galėjo pamatyti ir gerokai naujesnius filmus – „Žuvelę, vardu Vanda" arba filmų su garsiąja aktore Hellen Mirren retrospektyvą – „Virėjas, vagis, jo žmona ir jos meilužis", „Gerasis melagis", „Karalienė" ir kitus.

Ypatingas ir išskirtinis dėmesys Berlynalėje šiemet skirtas ir amerikiečių režisieriui King Vidor, vadinamam kronininku ir vizionieriumi. Nuo 1919 iki 1959 metų šis režisierius sukūrė 54 vaidybinius filmus, iš kurių 6 yra dingę. Jo filmuose vaidino Charlie Chaplin, daugybė kitų kino žvaigždžių, jis penkis kartus buvo nominuotas „Oskarui", bet statulėlės taip ir negavo ir tik 1979 metais buvo apdovanotas garbės „Oskaru" už viso gyvenimo nuopelnus.

Ruošiantis šiai retrospektyvai „Berlynalėje", buvo išleista išsami knyga apie režisierių ir jo filmus, o ankstyvieji jo kūriniai „Gatvės scenos", taip pat „Dangaus pilotas" buvo pirmą kartą suskaitmeninti, padedant Amerikos kongreso bibliotekai bei Martin Scorsese filmų fondui. Po festivalio ši garsiojo JAV kino kūrėjo filmų retrospektyva bus rodoma Miunchene, Ciuriche, Lozanoje bei Lincoln centre New Yorke.

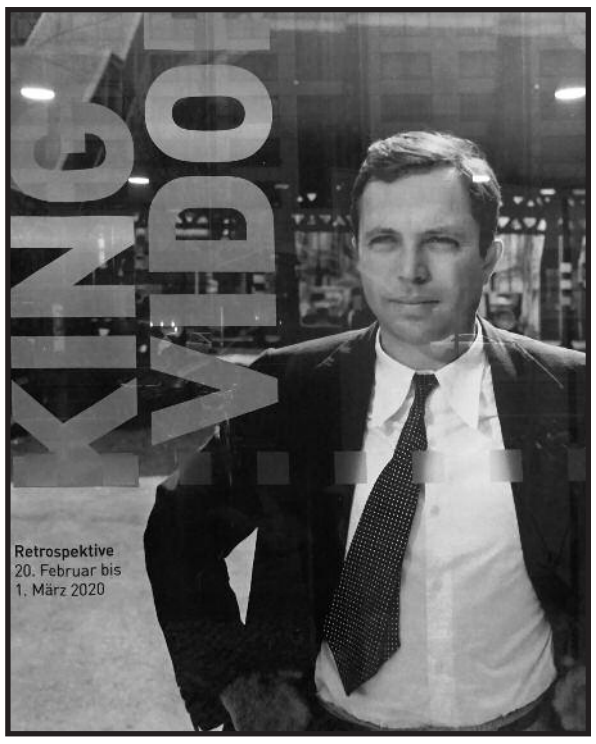

King Vidor filmų retrospektyva Berlynalėje

Berlyno kino festivalyje pristatytas ir keturių dalių dokumentinis filmas „Hillary", pasakojantis apie buvusią JAV valstybės sekretorę ir kandidatę į prezidentus Hillary Clinton. Filmo spaudos konferencijoje H. Clinton sakė, jog šis filmas pasakoja ne tik apie jos gyvenimą, bet ir apie daugelio moterų patirtis, politiką, iššūkius, su kuriais kiekvienas žmogus susiduria savo gyvenime. Režisierė teigė nenorėjusi papasakoti intymią istoriją, kuri padėtų atsakyti į klausimą, kodėl H. Clinton, būdama viena žymiausių moterų JAV politikoje, tapo tokia poliarizuojančia figūra – tiek JAV, tiek visame pasaulyje.

Spaudos konferencijoje H. Clinton taip pat pabrėžė, jog ji dar ne tame gyvenimo etape, kad gręžtųsi atgalios ir galvotų apie tai, kokį palikimą sukūrė: „Aš galvoju apie tai, kaip visiems amerikiečiams suteikti sveikatos apsaugą. Kaip į pensiją išleisti Donald Trump? Štai apie ką aš galvoju", – negailėdama kritikos JAV prezidentui sakė H. Clinton.

Žiūrovų pasiūlymai festivaliui. A. Vaškevičiaus nuotr.

„Berlynalėje" šiemet dalyvavo ir labai didelė delegacija iš Lietuvos, o ekranuose iš viso pasirodė šeši lietuviški ar su Lietuva kurti nauji filmai. Du iš jų buvo parodyti oficialioje programoje, net keturi pristatyti Europos kino mugėje. Svarbiausia gera festivalio naujiena – pirmą kartą istorijoje pagrindinėje trumpametražių filmų programoje „Berlinale Shorts" dėl „Auksinio lokio" varžėsi ir lietuviškas filmas – režisieriaus Lauryno Bareišos „Atkūrimas". 13 minučių trukmės juosta pasakoja apie mįslingo nusikaltimo tyrimą, kurio metu kaltinamasis pateikia painią įvykių versiją, sukeldamas tik dar daugiau klausimų, į kuriuos atsakymus bando rasti jauna pareigūnė.

Nukelta į 8 psl.

XXI Vilniaus Knygų mugė:

Mekas ir kiti mūsiškiai

Knygų apie partizanus pristatymas. Iš kairės: Andrius Tapinas, Renata Šerelytė, Laima Vincė, Vykintas Vaitkevičius, Aistė Petrauskienė.
A. Petraitytės nuotraukos

Astrida Petraitytė

Šiemetės Vilniaus knygų mugės devizu tapo Jono Meko, poeto ir filmininko, Biržų krašto pasaulio piliečio, žodžiai: „Gyventi reikia be formulių, reikia būti atviram". Mielai atsišaukiu į antrąją ištarmės dalį, tik „be formulių" kiek baugina (juk formulė yra ir, pvz., reikalavimas važiuoti viena kuria kelio puse) – bet, žinia, poetinių formulių (hm hm) nebūtina diegti kasdienybės dirvoje…

Dėmesys Jono Meko asmenybei, jo kūrybai persmelkė visą mugę – pradedant Atidarymo renginiu, kuriame sveikinimo žodį tarė ir kultūros ministras Mindaugas Kvietkauskas, ir Vilniaus meras Remigijus Šimašius, ir šiemetės Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas rašytojas Saulius Šaltenis. Prezidentas Gitanas Nausėda, dalyvavęs svarbiuose tarptautiniuose renginiuose, šioje ceremonijoje buvojo netiesiogiai – patarėja perskaitė jo sveikinimo kalbą, kurioje pažymėta: Jonas Mekas mums padedąs Lietuvą pamatyti pasaulio kontekste (užtat J. E. regėjome ir girdėjome po poros dienų ant scenos – Rido Jasiulionio kalbinamas, prisipažino šiuo metu sovietines realijas prisimenąs skaitydamas Juozo Baltušio dienoraščius, o greta jų – mėgaująsis subtiliu Antono Čechovo novelių žodžiu).

Knygų mugė yra virtusi daugiakomponente Kultūros fiesta – štai šiemet greta įprastų Muzikos, Kino salių, radosi ir Kultūros centrų salė. Dviejų paviljonų

Audioknygos „Semeniškių idilės" pristatymas.

įvairovės net ir sukdamasis toje erdvėje visas keturias dienas nuo ryto iki vakaro negali aprėpti – vienu metu vyksta bent keletas knygų pristatymų, dar kokia bendresnės tematikos diskusija ir t.t. Turbūt praleidau ne vieną Jonui Mekui skirtą renginį (pokalbį, filmą), tik „pakeliui" užmesdama akį į jį pagerbiantį Stasio Eidrigevičiaus plakatą ar renginių Rašytojų kampe metu pasidairydama į ten kabančią parodą – mūsų fotografų užfiksuotas Meko buvojimo Lietuvoje akimirkas, nuotraukas sugrupuojant su kokiu jo eilėraščiu.

Jausdama kaltę dėl per menko dėmesingumo šios mugės „patronui", pasistengiau, kad baigiamasis keturdienio taškas tinkamai būtų uždėtas: iš kelių galimybių rinkausi renginį „Gyvas yra mūsų šis kalbėjimas". Jame Biržų rajono Jurgio Bielinio viešoji biblioteka „gyvai" pristatė audioknygą „Semeniškių idilės". Įžanginį žodį tarė bibliotekininkė Indra Drevinskaitė: biblioteka ir ji asmeniškai su Biržų krašto niujorkiečiu Jonu Meku (1922, Semeniškiai – 2019, Niujorkas) aktyviai draugauti pradėjo 2016 m. Surengę net dvi dienas trukusį Meko 85-mečio minėjimą, šventės filmuką nusiuntė jubiliatui ir sulaukė atsako: norėtų, kad jo „idiles" įrašytų būtent šventės renginiuose skaitęs, nuotaiką ir intonaciją pagavęs žmogus – tad CD skambantis Leonido Čiudaro balsas yra paties Poeto pasirinkimas… Ir Knygų mugės užbaigoje Meko poeziją skaitė Čiudaras; muzikinį foną kūrė lyriškai džiazavęs instrumentalistų trio.

Dipukai ir jų atžalos

Jonas Mekas, kaip mugės centrinė ašis, man pasiūlė atrankos kriterijų bei įspūdžių suveriamąją giją: mūsiškiai, po pasaulį išsibarstę.

Ši „mūsiškių" kategorija, kaip žinia, nėra vienalytė. Štai pokario dipukai, jų palikuonys, matyt, paženklinti netekties, skausmingo prisitaikymo prie naujų, dažnai materialiai varganų sąlygų… Tuo labiau stebina ir žavi kūrybinis pokario išeivių polėkis, gausūs įvairių meno sričių vaisiai. Tad jiems – jau Istorija tapusiems (ar tampantiems) – ir skyriau daugiausia dėmesio.

Šiemet pažymime vieno iš poetų žemininkų Henriko Nagio (1920, Mažeikiai – 1996, Montrealis, Kanada) šimtmetį – ta proga Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas išleido jo eilėraščių rinkinį „Pasakų sakalas" su kompaktine plokštele (joje, žadėta, girdėsime ir paties Poeto, ir aktoriaus Andriaus Bialobžeskio balsą). Rašytojas Alvydas Šlepikas renginį pradėjo Nagio eilėraščiu „Tėvas". Šlepikas prisiminė Nagį savo poeziją skaičius itin puikiai, jis pašnekovus – literatūrologus Žydronę Kolevinskienę ir Manfredą Žvirgždą (leidinio sudarytoją, įvadinio žodžio autorių) provokavo klausimu: kodėl Nagys ir Alfonsas Nyka-Niliūnas taip pykęsi?.. Literatūrologų nuomone, abu poetai išliko draugais, nors Žvirgždas šią optimistinę spalvą atskiedė tamsesniu dryžiu: Nagys buvo susipykęs beveik su visais…

Bet mums svarbus kitas šio literatūrologo liudijimas: Nagiui rūpėjusi pilietinė pozicija, lietuviškoji tapatybė, jis buvęs karštas Lietuvos patriotas (žinome poetą Tėvynėje lankiusis jau po Kovo 11-osios).

Kolevinskienė pasidžiaugė savo asmeninės kolekcijos vertybe – pirmąja Nagio knygele, 1946 m. Insbruke (kur pokario metais studijuota) išleistais „Eilėraščiais"; šis ne itin išvaizdus leidinukas susirinkusiems buvo pademonstruotas. Iš vėlesnių Nagio poezijos rinkinių ji išskyrė „Mėlyną sniegą" (1960 m. išleistą Bostone), kartu pažymėdama, kad ne visi tautiečiai išeivijoje išsakydavo vien komplimentus, štai Vytautas A. Jonynas pasigedęs jo kūryboje meilės, juoko…

Netikėtu rakursu mugėje pristatytas garsusis semiotikas paryžietis Algirdas Julius Greimas (1917, Tula, Rusija – 1992, Paryžius) – renginys ir įvardintas „Nepažįstamas Greimas". Mat aptarta Vytauto Didžiojo universiteto išleista knyga „Tarp minties ir politinio veiksmo: Algirdo Juliaus Greimo laiškai (1946–1954)", nušviečianti žinomą mokslininką kaip pokario rezistencinio judėjimo organizatorių (jau iš Paryžiaus). Moderuojant (ir pačiam aktyviai pasisakant) Mykolui Drungai, Greimo konspiracinę-rezistencinę veiklą liudijo leidinį sudaręs Egidijus Aleksandravičius, su Greimu asmeniškai bendravęs leidėjas Saulius Žukas ir (kalbėtojų vyrų ir paties moderatoriaus kiek užgožta) Daiva Dapkutė.

Knygoje pateikiami Greimo laiškai lietuvių rezistencinės veiklos dalyviams Stasiui Žakevičiui-Žymantui, Jonui Deksniui ir kitiems. Jie atspindi jau išeivijoje organizuotas politines akcijas, slaptus ryšius su okupuota Lietuva bei užsienio žvalgybomis. Sakyta, kad knygą galima skaityti kaip romaną – nesistengiant iššifruoti visų kodų (likusių, matyt, ir leidinio rengėjams nežinomais); tarkim, gali numanyti, kad išsireiškimas „grajinti balalaika" ir daugelis kitų turi užslėptą reikšmę. Knyga (pasak Žuko) – tarsi šukių rinkinys, iš kurių reikia pačiam atkurti visumą. Greimo labiau pasisakyta už pasyvų konspiracinį pasipriešinimą sovietinei okupacijai, ne už beatodairišką galvų guldymą miškuose – mat kova gali užtrukti. Greimas įvardytas kaip kairiojo liberalizmo atstovas, deja – pasak Aleksandravičiaus – liberalusis požiūris į pokario rezistenciją diskredituotas, nes atitiko KGB skelbtą poziciją: partizanams sudėti ginklus, legalizuotis… (Aleksandravičius priminė ir skaudžią mūsų istorijos žaizdą – nutikdavusį pasipriešinimo herojų virsmą į išdavikus. Štai Jonas Deksnys, regis, ypatingą didvyriškumą pademosntravęs – iš saugių Vakarų ryžosi grįžti į okupuotą Lietuvą (o Greimas jį atkalbinėjo), tačiau, pasak VDU profesoriaus, „baigė stukačiumi 'Neringoje'" (populiarioje Vilniaus kavinėje)…

Kita vertus, Saulius Žukas paliudijo Greimo kovingumą, Lietuvai patiriant sovietinę agresiją jau po Kovo 11-osios. Žukas su literatūrologu, taip pat einančiu semiotiniu keliu Kęstučiu Nastopka 1991-aisiais viešėję Paryžiuje; Nastopka jau buvo suplanavęs išvykti ir kaip tik nutikęs rugpjūčio pučas – tad jis tarsi pasijuto priverstas likti ilgėliau, bet šeimininkas griežtai jam pasakęs: „O kas kovos?", taigi galimybė išvengti Lietuvos tykančių grėsmių atimta… Beje, renginį moderavęs žurnalistas Mykolas Drunga liudija vis labiau užsiglaistant perskyrą tarp buvimo Lietuvoje ir „kažkur toli". Pokariu Tiubingene būtent dipukų stovykloje gimęs, šeimai persikėlus į JAV, ten įgijęs išsilavinimą, darbavęsis lietuviškoje spaudoje (t.p. ir „Drauge"), „Laisvės radijuje", jis dabar aktyviai reiškiasi Lietuvos kultūriniame gyvenime (regis, ir „oficialiai" – darbuodamasis Vytauto Didžiojo universitete).

Turėjome progos prisiminti, kad nuo „raudonojo tvano" Antrojo pasaulinio karo pabaigoje į Vakarus traukėsi ir mūsų tautiečiai iš Mažosios Lietuvos (didelė laimė, jei tai jiems pavyko, jei neteko patirti Rytprūsių virsmo į Kaliningrado sritį). Mugėje pristatyti Vydūno „Raštų" 1–3 tomai, taip pat ir K. Donelaičio „Raštų" 2-as tomas (išleisti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto). Donelaičio laikmetis, tad ir kontekstas, suprantama, kitas, bet Vydūną (1868, Jonaičiai, Šilutės apskritis, Prūsijos karalystė – 1953, Detmoldas, Vokietija) žinome per vargus pasiekus Vokietiją, ten praleidus paskutiniuosius gyvenimo ir kūrybos metus. Kalbėtojų – leidėjo Gyčio Vaškelio, Vydūno tyrėjos (ir instituto vadovės) Aušros Martišiūtės, literatūrologo Miko Vaicekausko, filosofo Naglio Kardelio – aptartas Vydūno indėlis dar Tilžės laikotarpiu, jo dramos, filosofiniai veikalai, praktinė kultūrinė veikla (Giedotojų draugijos choro lie-

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

tuviškieji renginiai – ne tik koncertai, bet ir spektakliai), bet juk mūsiškių išeivių portretų galerijoje regime ir šio mąstytojo asketiškai dvasingą veidą.

Gal tik poros metų būdama iš Lietuvos su tėvais iš pradžių į Švediją, po to į Kanadą išvykusi, JAV studijavusi, ten ir įsikūrusi literatūrologė Violeta Kelertienė yra nereta Knygų mugės viešnia. Šįkart ji, regis, tik „šmėkštelėjo" – buvo tarp pristatančių Fernando Pessoa „Nerimo knygą". Moderuojant žurnalistui Audriui Ožalui, savo įspūdžiais apie knygą (parašytą vieno iš daugybės taip vadinamųjų rašytojo „heteronimų", persikūnijimų – Bernardo Soareso, sudėliotą jau po autoriaus mirties iš tūkstantinių lapelių) pasidalijus jos vertėjui Audriui Musteikiui ir Pessoa poeziją vertusiai Nijolei Simonai Pukinskaitei, Kelertienė prisipažino, kad ši knyga jai nelyg Šventasis Raštas: nors ir ne kasdien, bet vis po fragmentą iš jos paskaitanti.

Rašytoja Laima Vincė pasisakė esanti trečios kartos Amerikos lietuvė. Mugėje ji pristatė į lietuvių kalbą išverstą dokumentinę knygą „Mūsų nepalaužė". Tai liudijimai apie pokario antisovietinių kovotojų, tremtinių, holokausto aukų likimus, autorės surinkti atvykus į Lietuvą 2007 m. Knyga pirmiausia pasirodė anglų kalba. Pasak rašytojos, su partizanų tema ji užaugusi (šeima draugavusi su Nijole Bražėnaite, legendinio kovotojo Juozo Lukšos našle), tačiau amerikiečiams ji nežinoma, tad ir kėlusi sau tikslą juos apšviesti.

Renginyje, žurnalisto Andriaus Tapino moderuotame, ši knyga pristatyta kartu su kitomis dviem – Vykinto Vaitkevičiaus ir Aistės Petrauskienės taip pat dokumentine „Lietuvos partizanų valstybė" bei jau grožiniam žanrui atstovaujančiu Renatos Šerelytės romanu „Pro rūdijančią naktį" (grįstu paskutinio Lietuvos partizano, žuvusio 1965 m., Antano Kraujelio gyvenimo faktais). Ši – pokario rezistencijos – tema pastaraisiais metais vertai suaktualinama, iškeliama įvairiomis briaunomis, įvariais žanrais. Štai L. Vincė priminė, kad jos brolis Vincas Sruoginis yra sukūręs (kartu su Jonu Ohmanu) dokumentinį filmą „Nematomas frontas", skirtą legendiniam partizanui Juozui Lukšai-Daumantui. O juodviejų senelis Anicetas Simutis, dar nepriklausomos Lietuvos įgaliotas, diplomatinę misiją JAV vykdė ir pokariu.

Kaip diplomatą, atstovą Švedijoje žinojome ir Igną Šeinių (kaip Jurkūnas gimęs 1889 m. Širvintų valsčiaus Šeiniūniuose, miręs 1959 m. Stokholme). Daugelis skaitėme jo romantiškąjį romaną „Kuprelis", ne vienas – ir rūstų istorinį liudijimą „Raudonasis tvanas". Bet kodėl beveik niekas nežino futuristinio, 1934 m. parašyto romano „Siegfried Immerselbe atsijaunina"? To retoriškai klausė naują šio kūrinio leidimą pristatęs ketvertas: renginiui vadovavusi poetė menotyrininkė Laima Kreivytė, publicistas Donatas Puslys, istorikas Audrius Dambrauskas ir režisierius Gildas Aleksa. Juk, galima sakyti, laiką aplenkusi nacizmo parodija dabar aktuali kaip priešnuodis nacionalizmui – tai ypač akcentavo režisierius, neseniai Kaune pagal šį romaną pastatęs spektaklį „Zygfrydas". Pasirodo, Lietuvoje lankydamasis spektaklį matė rašytojo anūkas Ignas Scheynius – ir išsakęs komplimentus.

Karui baigiantis su šeima iš Lietuvos pasitraukusios, Montrealio universitete išsilavinimą įgijusios Birutės

Stasio Eidrigevičiaus plakatas, skirtas Jonui Mekui

Ciplijauskaitės (1929, Kaunas – 2017, Madison, JAV) profesinių interesų objektas gal kiek netikėtas – ispanų literatūra. Tačiau jos tyrinėti, lyginti įvairių šalių (ir amžių) kūriniai, lietuvių literatūra vertinta kaip lygiavertė „didžiosioms" – taip Knygų mugėje pasisakė disertacijos apie Ciplijauskaitę autorė, jos knygos į lietuvių kalbą vertėja Akvilė Šimėnienė. O pristatyta knyga „Tarp lituanistikos ir ispanistikos". Nors ir pripažindama Ciplijauskaitės nuopelnus, vertėja išsakė ir kritinių pastabų: neretai mintį sunku suprasti, ne visad aišku, ar kitas autorius cituojamas, ar laisvai interpretuojamas…

Apie poliglotę Ciplijauskaitę, jos įdirbį komparatyvistikoje pasisakė ir Vilniuje įsikūrusi ispanė literatūrologė Carmen Caro Dugo, bendravusi, susirašinėjusi su mūsų tautiete, tad galėjo paliudyti: Birutė buvo aistringai įsimylėjusi Ispaniją, jos kultūrą, poeziją. Dugo pažymėjo ir ypatingą savo bičiulės kuklumą: VDU ketino vieną auditoriją pavadinti jos vardu, o Birutė vis tvirtinusi „Aš neverta"… Pasak Dugo, Ciplijauskaitei itin tinka šios mugės šūkis – „būti atviram". Vis dėlto pažymėta, kad mūsų tautietės literatūrologės santykis su lietuvių kalba ir lietuvybe buvęs komplikuotas – ji atsiribojusi nuo lietuviškųjų organizacijų, jos nepatraukė nei ateitininkai, nei santariečiai…

Beje, šiame renginyje buvo pristatyta ir kita komparatyvistinė knyga – jaunos literatūrologės (ir vertėjos iš latvių kalbos) Lauros Laurušaitės „Literatūra, mobilumas, imago: lietuvių ir latvių (e)migracijos patirtys". Apibendrindama tiek latvių, tiek lietuvių emigraciją, ji pažymėjo dviejų bangų – pokario ir „šiandienos" – esminius skirtumus: jei pirmųjų patirtis dažnai yra trauminė, tai dabar iš Lietuvos ar Latvijos laisva valia išvykstantiems „pasaulio piliečių" statusas labiau privilegija nei problema.

Šiek tiek apie laisvos Lietuvos ambasadorius

Daug mūsiškių kūrėjų, taip pat ir rašytojų, šiandien išsibarstę plačiajame pasaulyje, tai tikrai jų laisvas pasirinkimas (jei ir materialiniai nepritekliai ne vieną „išginė" iš Lietuvos – tai nėra bėgimas, pats savaime rizikingas, nuo karo, artėjančio okupanto). Ir geografiniai nuotoliai jau yra sumenkę – ryšys su artimaisiais, su savu kraštu, buvęs problemiškas sovietmečiu, dabar ir technologijų pažangos supaprastintas. O savąja kūryba ne vienas taip aktyviai dalyvauja Lietuvos kultūriniame gyvenime, kad gyvenamosios vietos klausimas net praranda prasmę. Štai Londone gyvenanti rašytoja Kristina Sabaliauskaitė, savo naujausiu romanu „Petro imperatorė" būtent gimtajame krašte, skelbiama, sumušusi visus rekordus – jo tiražas jau pasiekė 70 tūkstančių… (Nors girdisi ir ironizuojančių balsų – neva vulgaru, daug sekso, esu besižavinčių gretose – ir šis, taip, natūralizmo persmelktas, romanas liudija Sabaliauskaitės talentą bei erudiciją). Nemėgdama grūsčių, net nesistengiau patekti į „Petro imperatorės" pristatymą, o vaikštinėdama tarp leidyklų stendų, prie „Baltų lankų" regėjau gan ilgą eilutę gerbėjų su šiuo romanu rankose – viešnia iš Londono pasirašinėjo autografus.

Ir Valdas Papievis atvyko mugėn iš Paryžiaus – rašytojo gerbėja esu nuo „Vienos vasaros emigrantų" iki „Odilės" ar „Brydės" (šio prieš porą metų pasirodžiusio romano apie pokarį rankraštis, sakyta, „stalčiuje gulėjęs" kone tris dešimtmečius). Šįkart mugės lankytojams jis pristatė knygą prancūzų kalba „Marcher, encore et encore" – kadangi net pavadinimo negebu suprasti, ir šį renginį aplenkiau.

Jaunosios kartos dailininkė Elena Selena, ko gero, namie jaučiasi ir Lietuvoje, ir Prancūzijoje, kur dabar įsikūrusi. Mugėje ji dalyvavo su žaviomis erdvinėmis knygomis – pasigrožėti jomis buvo galima kasdien Knygų šalyje (kūrybinėje erdvėje, orientuotoje į vaikišką auditoriją); asmeniniame kamputyje su savo kūriniais įsikūrusi autorė mielai bendravo su smalsuoliais. O kai atsivertęs pamatai, pavyzdžiui, iškylant apsnigtą miškelį – ne taip svarbu, ar naujausioji dailininkės knyga vadinasi „Neige" ar „Žiema"…

Elena Selena ir jos erdvinės knygos

Klajūnai

Esama kūrėjų, kuriems ne patogiai ir saugiai svetur įsikurti rūpi, juos šaukia klajonės po tolimus kraštus… Orientalizmas, žinome iš literatūros, buvo ir yra vienas pagrindinių sielos šauksmo (ir savęs paieškos) vektorių.

Mes turėjome du savo didžiuosius klajūnus, savęs Rytuose ieškojusius – Jurgą Ivanauskaitę, rašytoją ir dailininkę, bei Paulių Normantą, fotografą ir – tiesiog keliautoją. Normantą (1948, Kalniškiai, Akmenės raj. – 2017, Nyredhaza, Vengrija) žinojome gyvenant Vengrijoje, tarsi ir emigrantą, bet ne tai buvo pagrindinis jo gyvenimo matmuo – kelionės į Tibetą, Nepalą, Butaną, kitas Rytų šalis, jų kalnus… Normantas grįždavo ir į Lietuvą – su fotografijų, savo rytietiškos kolekcijos parodomis.

Knygų mugėje buvo pristatyta Lietuvos kultūros tyrimų instituto parengta knyga „Paulius Normantas: kelionė į tolumas, ėjimas į save" (joje ne tik Normanto nuotraukos iš tolimų kelionių, bet ir jo haiku formos poezija, taip pat straipsniai apie šį klajūną). Kalbinami leidinio sudarytojos Odetos Žukauskienės, apie savo jaunystės bičiulį renginyje liudijo filosofai Antanas Andrijauskas, Vytautas Rubavičius, etnologė Radvilė Racėnaitė.

Abu filosofai prisiminė Normanto išvykas dar iš Lietuvos, dar į sovietinius Rytus – Užbaikalę, bitnikų kultūros paženklintą jo gyvenimo būdą. Sakyta: nelaisvėje šis žemaitis buvo susikūręs laisvės erdvę. Regis, nepakeitęs klajokliško gyvenimo būdo ir Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, Normantas, pasak Rubavičiaus, kildamas į kalnus stengėsi iškelti Lietuvos vėliavą ten, kur ji dar nebuvo iškelta. Racėnaitė prisiminė savo išvyką į Tibetą 1993 m. kartu su Jurga Ivanauskaite, savo seserimi – jos buvo antrosios iš sovietinės kartos tam pasiryžusios, pirmasis – Normantas. O tuomet – dar neturint nei mobiliųjų, nei elektroninio pašto, rašyti laiškai „Iki pareikalavimo": Jurga tokį laišką parašiusi į Katmandu (Nepalo sostinės) viešbutį, Pauliui kelionėse tarnavusiu tarpstote ir – jos, nusileidusios iš kalnų, o Paulius jų laukęs!

Ryškiai – tiek savo kūryba, tiek asmenybės raiška – mūsų kultūroje nušvitusi Jurga Ivanauskaitė (1961, Vilnius – 2007, Vilnius) buvo ir klajotoja Rytuose, ir aktyvi kovotoja už Tibeto laisvę čia, namuose. Daugiau nei dešimtmetį jos vardas yra tapęs pastoviu Knygų mugės dėmeniu – šeimos (mamos Ingridos Korsakaitės, sesers Racėnaitės) iniciatyva, mecenuojant leidyklai „Tyto alba", teikiama Jurgos Ivanauskaitės premija. Ji skiriama ne vyresniam nei 45 metų lietuvių autoriui, kurio pastarųjų metų knyga įvertinama kaip pasižyminti „laisva, atvira ir drąsia kūrybine raiška". Šįkart premiją pelnė Jurga Tumasonytė, pagerbta už novelių rinkinį „Undinės". Laureatė savo kalboje pažymėjo, kad Jurga Ivanauskaitė jai tapo idealu pauglystėje, tuomet siekusi būti į ją panaši (ir plaukus ryškiai nusidažiusi), svajojusi apie bohemišką gyvenimo stilių, tolimas keliones; įsivaizdavusi ir susitikimą, kai ji iš Kauno atvyksianti studijuoti į Vilnių – deja, nespėjusi… Dabar jas sieja siurrealistiniai kūrybos motyvai.

✷

Negebėjau visų „mūsiškių" renginių aplankyti, o ir nekart susigundydavau nukrypti į šoną – tai tema paviliodavo, tai asmeniniai sentimentai autoriaus atžvilgiu suveikdavo… Visų įspūdžių nesurašysi. ❑

„Šiuolaikinio cirko“ renginys

Budapešto pavasario festivalis

Ieva Marija Mendeikaitė

Jubiliejinis 40-tasis Budapešto pavasario festivalis šiais metais vyks balandžio 3-19 dienomis; šiame festivalyje bus galima išvysti ir išgirsti daug naujų, šviežių ir įkvepiančių renginių. Su festivaliu ir jo struktūra susiduriu pirmą kartą, tačiau spėju, kad renginiai bus tikrai verti apsilankymo ir malonaus atokvėpio nuo kasdienių darbų gausos.

Čia bus daug menų, tokių kaip klasikinė opera, džiazo performansai, gausu pasaulinės muzikos, šokių, teatro bei vizualių menų instaliacijų. Festivalis savo oficialioje programoje nesibaimina paminėti, kad ne tik šie aspektai džiugins širdis tų, kurie ruošiasi jame dalyvauti – lankytojus džiugin patys geriausi vengrų menininkai ir atlikėjai bei tikros pasaulinės žvaigždės. Šiais metais festivalis vyks garsiojoje Mūpa Budapest teatro salėje, istorinėje Liszt Academy muzikos akademijoje, Pesti Vigadó, Várkert Bazár, Budapešto muzikiniame centre, šiuolaikinio meno namuose „Trafó“, Akvárium Klub bei kitose legendinėse ir istorinėse Budapešto teatro, kultūros ir menų vietose. Savo duris smalsuoliams, ištroškusiems gurkšnio kultūros, plačiai atverti žada ir mieste įsikūrę muziejai.

Kadangi visoje programoje bus apie 18 renginių kategorijų, kiekvienas lankytojas galės susirasti sau tinkamą nišą ir norimą veiklą. Tiems, kas norės pagilinti savo žinias apie miesto menus ir dizainą, duris atvers galybė muziejų, kadangi balandžio antroje pusėje, nuo 14 iki 19 dienos vyks ir Budapešto meno savaitė. Pati savaitė, priešingai nei festivalis, yra gerokai jaunesnė ir yra rengiama vos penktąjį kartą. Budapešto meno savaitė siūlys pačius įvairiausius meno kūrinių stilius ir suteiks galimybę susitikti heterogeniško ir sudėtingo pasaulio veikėjams (menininkams, meno istorikams, kuratoriams, galerijų savininkams, muziejų specialistams bei meną mylinčiai visuomenei). Šešias dienas trunkanti Budapešto meno savaitė siekia reprezentuoti spalvingą, gyvą ir kontrastingą šio miesto gyvenimo tempą. Ši savaitė – puiki proga priartėti prie vizualaus meno ir suprasti, kaip jis veikia, o kartu net gebėti jį pajusti. Pirmą kartą šiais metais Budapešto meno savaitė į savo programą taip pat įtraukia ir muzikinius pasirodymus, kartu nepamiršdama ir kino filmų.

Trimitininkas Sergejus Nakariakovas

Džiazo mėgėjams taip pat nebus laiko snausti. Nors galutinė programa dar nėra paskelbta, tačiau tarp minimų vardų jau galima išvysti tokius muzikantus kaip Krisztian Olah, Sarik Peter Trio, Vincent Peirani Trio ir pan. Krisztian Olah – džiazo pianistas, žymi ir svari Vengrijos džiazo figūra. 2015 metais Montreux džiazo festivalyje vaikinas, būdamas vos dvidešimties, užėmė trečiąją vietą, o studijuodamas akademijoje jau koncertavo kartu su tokiais žymiais vardais, kaip Al Jarreau, Kurt Rosenwinkel, Nils Petter MolvÍr bei Joe Sanders. 2016 metais Vengrijos džiazo federacija išrinko jį jaunuoju džiazo metų atlikėju, o 2018 metais jis buvo pirmasis vengras, pakviestas į American Thelonious Monk organizuojamą tarptautinių varžybų renginį, kuris yra organizuojamas keturiolikai geriausių pasaulio džiazo pianistų.

Sarik Peter Trio – vengrų trio, grojantys adaptuotas Beethoveno muzikos aranžuotes; geras pasirinkimas klasikinės muzikos mėgėjams. Vincent Peirani Trio – tarptautinė grupė, sudaryta iš vengrų akordeonisto, italų gitaristo bei New Yorke gimusio izraeliečio būgnininko. Šios grupės išskirtinumas – kiekvienas narys gali perimti vienas kito muzikinį vaidmenį. Vis dėlto grupės akordeonistas, norėdamas apibūdinti grupėje tvyrančią dinamiką, kalba apie sinchroninį paukščių judėjimą, kuriame jaučiamas centrinis valios principas, kuris valdo visų dalyvių judėjimą. Nė vienas iš jų nėra lyderis, tačiau visi jie puikiai suderinami.

Klasikinių koncertų mėgėjams taip pat skirta daugybė renginių. Anksčiau minėtoje Liszt Akademijoje vyks Collegium Vocale Gent, pasaulinio lygio belgų ansamblio, koncertas. Šis ansamblis buvo suformuotas beveik prieš pusę šimtmečio, o jo pradininkas Philippe Herreweghe geriausiai žinomas dėl savo barokinės muzikos atlikimo technikos. Paminėjimas, kad šio ansamblio skambesys iš dalies padarė įtaką šiuolaikinio klausytojo įspūdžiui apie ankstesnę muziką, nebus perdėtas. Nemaža dalis klausytojų mano, kad šio ansamblio sukurtos Bacho muzikinių kūrinių adaptuotės – vienos gražiausių šio autoriaus muzikos aranžuočių. Tačiau P. Herreweghe ir jo grupė mėgsta ieškoti naujų skambesio formų ir įkvėpimo šaltinių savo darbų atlikimo tobulinimui. Ši naujų įkvėpimų dvasia taip pat padėjo grupei sukurti kontrastingus ir įvairialypius Liszto, Gesualdo ir Stravinskio muzikinius pasirodymus.

Toje pačioje Liszt Akademijos salėje vyks ir pasaulinio garso trimitininko Sergejaus Nakariakovo koncertas. Šio muzikanto šuolis į tarptautinę muzikos sceną įvyko 1990 metais. Šiandien šis atlikėjas savo kolegų sąraše gali įrašyti tokius vardus kaip Sir Neville Marriner, Kent Nagano, Mikhail Pletnev, Sakari Oramo, Jaap van Zweden, Valery Gergiev, Vladimir Spivakov, Christoph Eschenbach, Vladimir Ashkenazy bei Jiří Bělohlávek. Atlikėjo darbų sąraše – daugiau nei penkiolika CD, koncertai garsiausiose pasaulio koncertų salėse, kur jis koncertavo ir solo, ir kaip kamerinis muzikantas. Galima bus išvysti ir mūsų kaimynės Lenkijos atlikėją Marianną Bednarską. Marianna lips ant scenos kaip dabartinės roko muzikos Anders Koppel's Marimba Concerto atstovė. Šio koncerto įsimintiniausi, garsiausi ir įspūdingiausi kūriniai – ,,Glass'o" koncertas: scenos priekyje bus pastatyta net dvylika timpanų. Prie renginio prisijungs ir prancūzų kompozitorius, mokytojas ir perkusininkas Emmanuel Séjourné, kuris koncerte gros savo paties aranžuotą kompoziciją. Šis dvigubas koncertas sukurtas džiazo gitaristo ir kompozitoriaus Pat Metheny.

Taip pat bus renginių ciklas, pavadintas ,,šiuolaikinio cirko" vardu. Šio renginių ciklo tematika suksis apie RLS – nepailstančių kojų sindromą. Tai dažnas miego sutrikimas, kamuojantis žmones. Sergantieji šį sutrikimą ir jo sukeliamus jausmus apibūdina įvairiai, tačiau dažniausiai įvardina taip: „Tarsi kojų galūnės pradėtų nevalingai žiovauti, sukeliant nemalonų pojūtį, kurios trikdo ir verčia įsitempti, nerimauti, trūkčioti, kasytis ir neleidžia pailsėti ar atsipalaiduoti". Šiuolaikinio cirko renginių cikle menininkai savo pasirodymu sieks šį jausmą palengvinti naudodami virvę ir sukeldami vienas kitam visišką nuovargį be galo mazgydami ir tampydami virves ir žiūrovų nervus. Renginys vertas, kad jį pamatytum. ❑

Juliui Kaupui – 100

Atkelta iš 2 psl.

Mūsų namų sienas pastelėmis jis išpiešė Kauno ir Vienos gatvių scenomis, sukurdamas magišką pasaulį. Namuose visada grojo muzika. Iš New Yorko beveik kas savaitę atkeliaudavo įrašų paketas: klasikinės muzikos įrašai ir naujausi džiazo albumai. Jis mėgo „Trijų centų operą" ir bytnikų poetus. Buvau per jaunas, kad galėčiau juos suprasti, bet dažnai eidavau prie knygų lentynų ir skaitydavau Freudo, Jungo, Kazantzakio knygas, analizuojančias Kristaus gyvenimą. Iš jų tėvas semdavosi idėjų.

Iš kairės: Julius Kaupas ir Henrikas Nagys

Jis taip pat buvo malonus ir švelnus žmogus. Prisimenu, kartą lankiausi pas jį ligoninėje, kur jis dirbo psichiatru. Man tuo metu buvo gal 12 metų. Prie manęs priėjęs prižiūrėtojas pasakė, kad rytais mano tėvas visada stabtelėdavo ir pabendraudavo. Sena baltaplaukė moteris pasivedė į šalį ir parodė savo šukuoseną, sakydama, kad nuostabu, jog mano tėvas pakvietė grožio specialistę pacientėms. Tai buvo maži dalykai, bet atskleidžiantys, kad žmonės jam labai rūpėjo.

Cape Cod praleisdavome daug vasaros atostogų. Kai pirmą kartą atvykau į Nidą, supratau kodėl. Cape Cod atrodo panašiai kaip Nida: smėlio kopos, pušys, vandenynas. Išsinuomodavome kotedžą ir gulėdavome saulėje, plaukiodavome vandenyne, vakarais žaisdavome kortų žaidimą „Karuselė ir šnapsiukas", naktį žiūrėdavome į žvaigždes.

Su seserimi lankėme šeštadieninę mokyklą ir mokėmės istorijos, kalbos ir dainų. Vasaromis važiuodavome į lietuvių stovyklas.

Mano tėvas labai aktyviai dalyvaudavo lietuvių organizacijose. Apgailestauju, kad jis nesulaukė nepriklausomos Lietuvos. Jam tai būtų patikę, jis būtų įsitraukęs, kiek galėtų. Jis tikrai mylėjo savo šalį. Jaunas dviračiu apvažiavo visą šalį.

„Daktaras Kripštukas" yra pilnas detalių apie miestą, pagražintą fantastiniais elementais. Kelis kartus, kai lankiausi Kaune, apsistojau ten esančioje Jėzuitų rezidencijoje. Įsivaizdavau tėvą, sėdintį mokyklos suole, žvelgiantį į Kauno miesto rotušę ir pamažu pradedantį įsivaizduoti, kad kažkas gyvena bokšto viršūnėje, sniego senį, kuris rinko ir užrašinėjo istorijas, kurias jam papasakodavo prabėgantys miesto šunys. Kaip sniego senis įsimylėjo alyvą. Ir po pavasario atšilimo liko ten laukti, kad išvystų ją pražydusią." ❑

Apie genialų režisierių ir jo palikimą

Pasaulis mini italų klasiko Federico Fellini 100-metį

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

F. Fellinis tapo kino klasiku dar būdamas gyvas. Kartu su Luchino Visconti, Michelangelo Antonioni ir Pieru Paolo Pasolini yra legendinio italų režisierių Didžiojo ketverto narys.

Visi F. Fellinio filmai yra autobiografiniai. F. Fellini gimė Italijoje, pajūrio miestelyje Riminyje 1920 m. sausio 20 d. smulkaus prekybininko ir namų šeimininkės šeimoje. Buvo ligotas vaikas, tad daug dėmesio sulaukdavo iš suaugusiųjų, jam tai patiko – išsiugdė polinkį į teatrališkumą, norą pagražinti, su-

Federico Fellini, „Satyrikonas“

tirštinti situaciją, t.y. išmoko vaidinti. Skaitė daug knygų, kūrė kaukes ir kostiumus lėlių vaidinimams, stebėjo gyvenimą; kartą didelį įspūdį jam padarė į provinciją atvykęs cirkas. (Vaikystės prisiminimai įamžinti jo filmuose „Kelias” ir „Amarkord”). Florencijoje, vėliau – Romoje dirbo laikraščio karikatūristu, rašė scenarijus, trumpam tapo teisės studentu (kad išvengtų B. Mussolinio armijos). Romoje, stoties rajone, jo kaimynai buvo vagys, prostitutės, kinai prekeiviai (vėliau šie groteskiški, netipiški personažai bus perkelti į jo filmą „Kabirijos naktys”). Tuo metu F. Felinis dirbo spaustuvės rinkėju, draudimo agentu, vitrinų apipavidalintoju.

Scenaristas karikatūristas. Kartą režisierius Roberto Rossellini pasiūlė F. Felliniui kartu rašyti scenarijų neoromantizmo žanro filmui „*Roma – atviras miestas*”. Parodytas 1945 m. filmas sulaukė didžiulės sėkmės. 1947 m. F. Fellinis pirmą kartą buvo nominuotas „Oskarui”. Ilgametė scenarijų rašymo patirtis supažindino su garsiu italų kompozitoriumi Nino Rota.

Režisierius, „Mažojo žmogaus“ meistras. Pirmasis F. Fellinio filmas „Varjetė šviesos” sukurtas 1950 m. kartu su Alberto Lattuada, jis ir nulėmė jo, kaip režisieriaus, kelią. Ankstyvieji filmai „Pienburniai” (1952), „Kelias” (1954) juose karaliavo ekscentriški personažai, svajonių ir prisiminimų pasaulis. Netrukus pasirodė ir šedevrai: „Kabirijos naktys” (1957), „Saldus gyvenimas” (1960), „8” (1963) bei kt. Jie iš karto tapo hitais, vėliau – kino klasika, pelnė „Sidabrinius liūtus”, „Oskarus” bei Kanų kino festivalio prizą. Ne mažiau garsūs ir jo vėlesni filmai: „Satyrikonas”, „Amarkord”, „Džindžer ir Fredas”, „Fellinio Kazanova”, „Interviu”.

F. Fellinio mylimoji, draugė, mūza, žmona buvo italų aktore Giulietta Masina. Jiedu kartu pragyveno 50 metų. Likus vos kelioms savaitėms iki auksinių vestuvių, režisierių ištiko insultas ir jis po 16 dienų, 1993 m. spalio 3-iąją mirė. Ištikima jo mūza iškeliavo jam iš paskos vos po 5 mėnesių, išreiškusi pageidavimą būti palaidota su vyro nuotrauka rankose. Be žmonos F. Fellinis negalėdavo filmuoti ir visai neturėjo reikšmės, vaidina ji filme ar ne. Jie, garsus režisierius ir neprilygstamo dramatinio talento aktorė, tarsi kūrė ir papildė vienas kitą. Kai Italija laidojo genialųjį režisierių, Romoje buvo sustabdytas eismas. Tūkstantinė minia plojimais lydėjo gedulingą kortežą Italijos keliais nuo Romos iki Felinių šeimos kapavietės Riminyje.

F. Fellinio „Satyrikonas“ – fantasmagoriška odisėja, mokslinė fantastika iš praeities. Filmas rekonstruotas, visą vasarį rodytas Skalvijos kino centre per Kino klasikos vakarus. Jame režisierius radikaliai peržvelgia savo kūrybos kelią, kuris nepaaiškinamas kaip ir šis jo filmas. „*Tai filmas, kurį reikia žiūrėti kaip sapną: jis turi hipnotizuoti. Viskas fragmentiška, nenuoseklu. Ir tuo pačiu nuostabiai vientisa. Kiekviena detalė svarbi savaime – izoliuota, padidinta, absurdiška, siaubinga, kaip ir sapnuose*”, – savo bloknote rašė kūrėjas. Filmą sudaro nejudančios, statiškos scenos, tamsi katakombų, amfiteatro erdvė, smėlio išdeginta dykuma, nejaukūs dvokiantys labirintai, tik kelios scenos filmuotos jūros fone. Personažai irgi ne ką geresni: apsiriję, pusnuogiai Neronos laikų Romos jaunuoliai, siužetas pagrįstas brutaliais ir žiaurias elementais.

Federico Fellini, „Amarcord“

Prieš imdamasis šios temos režisierius kruopščiai studijavo senosios Romos, Pompėjos istoriją, mitologiją, rinko plokšteles su originaliais egzotiškos, primityvios afrikiečių, japonų, kinų, Tibeto, indų muzikos įrašais, o aktorius turėję pergarsinti vokiečių dvasininkai ir vienuoliai, kad būtų kalba šiurkštesnė.

Šis filmas propaguoja autorinį pasąmoninį filmą. Knygą apie senovės Romos nuosmukį su atgrasiomis erotinėmis iliustracijomis Fellinis perskaitė dar mokydamasis licėjuje. Kai po 30 metų kūrinys vėl pateko į jo rankas, jam atsivėrė sapnų vaizdiniai, kaip sulipdyti senovės pasaulį iš griuvėsių. Felinis rodo savo pasaulį. Pasak Fellinio, kinas yra laiko mašina, o režisierius – skulptorius, kuris pašalina tai, kas nereikalinga. Fellini „Satyrikonas” leidžiasi į pąsamonę, į kolektyvinę pasąmonę, į archetipų ir mitų realybę. Epizodai įgyja simbolinę reikšmę.

„Priversti žmones juoktis man visada atrodė labiausiai privilegijuotas iš visų pašaukimų, beveik kaip šventojo pašaukimas“. Filmas sukurtas septintajame dešimtmetyje ir simbolizuoja psichodelinę gėlių vaikų erą, seksualinę revoliuciją. Jo fonas – erotinis. Erotika sukuria dviprasmišką situaciją. Filmas yra puikus laiko atspindys. Felliniui pavyko suburti jaunų aktorių komandą, taip pat ir neprofesionalus iš gatvės, kad parodytų žiaurų, gyvulišką, nepažįstantį nuodėmės pasaulį, todėl filmą žiūrėti yra nelengva, vietomis net atgrasu. Tai – persisotinusios visuomenės karikatūra, dauguma personažų atstumiantys, vyrauja brutalios scenos, vienu žodžiu, puota maro metu. Mat režisierius tikėjo, kad tik išgyvenęs apgaulę, menkumą, nepadorumą, nusikaltimą ir net kanibalizmą, naujasis žmogus vėl atgaus nekaltybę ir ramybę.

Sparnuotos F. Fellinio frazės: *Bet koks menas yra autobiografinis*; *Perlas tai austrės autobiografija*; *Režisierius – tai tikras Kolumbas. Jis nori atrasti Ameriką, o visa komanda nori namo*; *Cenzūra – reklama valstybės sąskaita. Nieko svarbaus pasaulyje nebuvo pasiekta be aistros. Nėra pabaigos. Nėra pradžios. Yra tik gyvenimo geismas.*

Hobis. F. Fellinio hobis buvo automobiliai: „Jaguar”, „Chevrolet”, „Alfa Romeo”. Pasak jo, dauguma jo filmų buvo sumanyti būtent juose. Tačiau po avarijos 6-o deš. pradžioje jis nustojo vairuoti ir pamėgo vaikštinėti.

Apdovanojimai. F. Fellinis vienintelis režisierius pasaulio kino istorijoje, penkis kartus apdovanotas „Oskaro” statulėlėmis. Keturis „Oskarus” gavo filmai „Kelias”, „Kabirijos naktys”, „Saldus gyvenimas” ir „Amarkord”; paskutinioji – už įnašą į kino meną, jau po režisieriaus mirties. Italija pagerbė savo didįjį režisierių, Riminio centrinį parką ir tarptautinį oro uostą pavadindama Federiko Fellinio vardu.

Maistas buvo svarbi felliniškojo pasaulio dalis, kaip patvirtina ir Tonino Guerra’os pasakojimas iš atsiminimų knygos „*Prie stalo su Felliniu – Oskaro verti jo sesers Maddalenos receptai*”:

Neįsivaizduoju, kaip Federicui valgant spagečius kaskart galėdavo nutikti tas pats: jam tik pakabinus pirmąjį kąsnį ant kaklaraiščio atsirasdavo padažo dėmė. Išsprogdinusi akis Giulietta imdavo ant jo šaukti. Bet kartą nutiko dar blogiau. Vieną rytą, mums beišeinant iš kavinės „Canova” Popolo aikštėje, padavėjas ant stalo padėjo krepšelį pyragėlių su mortadelos kumpiu.

– Negalima neparagauti mortadelos. – pasakė Federico.

– Aš jau sotus.

– Aš taip pat, bet jo skonis taip primena vaikystę.

– Nusipirk vieną, pasidalinsim.

Taip ir padarė.

Federicui bandant perlaužti pyragėlį, riebalų čiurkšlė šovė į orą ir nusileido jam ant nugaros. Skubėjom namo tarnaitei paduoti išteptą švarką, bet Giulietta jį pamatė. Dramatiškai krisdama ant sofos ji sušuko: „Tu turbūt pirmas žmogus pasaulyje, kuris sugebėjo išsitepti riebalais sau nugarą!” Federico atsisėdo šalia jos, ir ramiu, žemu balsu tarė: „Bet būti pirmuoju teikia neapsakomą pasitenkinimo jausmą.” ❑

Į TĄ PAČIĄ ŠALĮ (2)

Jūratė Ivanauskienė

Tęsinys. Pradžia 2020 m. vasario 29 d. „Kultūroje"

Meilė, santuokos priesaika buvo svarbūs abiems sutuoktiniams. Šeima buvo giliai tikinti, turėjo įvairiausių smulkių religinio kulto daiktelių – devocionalijų: rožančių, paveikslėlių, ženklelių. Į atskirą aplankalėlį saugiai įdėtas mažas paveikslėlis-nuotrauka „Marija su kūdikiu". Paveikslėlis laminuotas, puoštas gelsvos spalvos siūlų nėriniu, pritvirtintas prie popieriaus ažūriniais kraštais. Kitoje pusėje – Aldonos Brazdžionienės įrašas: *„Pažaislis / 1937-III-19 d. / Prisirišimo ir dėkingumo vardan priimk mano regolekcijų prisiminimą kartu su tvirtais pasiryžimais daryti tik tai, kas Dievui ir Tau patiks. Aldona"*.

Tokius raštiškus įžadus, praėjus trejiems vedybiniams metams, savo vyrui poetui Bernardui Brazdžioniui įteikė jo žmona Aldona. Bern. Brazdžionis, besitraukdamas iš Lietuvos, šeimos relikviją išsivežė su brangiausiais daiktais bei išsaugojo ilgose, pavojingose ir sudėtingose tremties kelionėse.

Brazdžionių šeimai netrūko išbandymų ir nelaimių: tai ir jaunos šeimos emigracija, ir Bern. Brazdžionio silpna sveikata bei jį nuolat kamavusios ligos. Didžiausias skausmas – dviejų vaikų netektis: 1985 m. staiga mirė sūnus Dalius, o 1992 m. po sunkios ligos gyvenimo kelionę baigė dukra Saulė. Galbūt tai Brazdžionius dar labiau sujungė, galbūt tuomet jie dar stipriau susikibo rankomis, kad pajėgtų dar dešimtmetį kartu keliauti žemės takais, kad rastų savyje dvasinės ir fizinės stiprybės kasmetinėms kelionėms iš Kalifornijos į Lietuvą ir atgal. 1992 metais Bern. Brazdžionis kalbėdamas apie save pasakė: *„Gyvenime nebuvau punktualus* <...>. *Nepavėlavau tik vienoj vietoj. Būtent su vedybom. Abu neturėjom iš ko iškelti vestuvinę puotą. Jose nedalyvavo nei artimiausi draugai, nei tėvai, nei giminės. Rankas surišo kolega literatas kunigas Stasius Būdavas.* <...> *Ir taip surišti nuėjom per gyvenimą ir per pasaulį. Daug slenksčių laimingai peržengėme, kad ir pavėluodami. Man rodos, kad jau esam pavėlavę peržengti ir tą paskutinį. O jeigu pavėlavom, tai jau niekur nebėra ko skubėti."*

Brazdžionis yra parašęs savo žmonai daugybę posmų, juos skirdavo vardadieniui, gimtadieniui, vestuvių metinių paminėjimui. Jonas Aistis „Lietuvių dienose", yra rašęs: *„Lygia dalim jis neturėtų užmiršti bei paniekinti savo „mažosios poezijos", kurią jis rašė dažniausiai savo gyvenimo draugei Aldonai. Nors tos eilės liečia kasdienę gyvenimo smulkmę, bet sukurtos labai gyva ir meistriška eilėdara, ir tai būtų tikras unikumas mūsų rašto istorijoje."*

Kiekvienais metais sausio 10 d., savo vestuvių sukakties proga Bernardas įteikdavo žmonai dedikuotus posmus.

1984 metų pradžioje Aldona ir Bernardas Brazdžioniai minėjo savo vedybinio gyvenimo 50-ąsias metines, mūsuose dar vadinamas auksinėmis vestuvėmis. Švęsti nutarta vasario 2-ąją, per Bernardo Brazdžionio 77-ąjį gimtadienį. Džiaugsminga buvo diena, susirinko visi trys vaikai, sugužėjo būrelis linksmų vaikaičių. Šios šventės proga, kaip ir kasmet, Bernardas parašė žmonai skirtus posmus, kuriuos, kartu su įvairių laikotarpių šeimos nuotraukomis sudėjo į aplanką. Jame – penki Brazdžionio rankraščiai. Paskutiniame atvarte – viso eilėraščio mašinraštis su autografu ir Brazdžionių vedybų jubiliejinės sukakties šventės nuotrauka.

1989 m. Bern. Brazdžionis su žmona Aldona, dukra Saule ir vaikaite Dalyte atvyko į Lietuvą. Tai buvo didysis poeto Bernardo Brazdžionio triumfas – tą pavasarį 100 tūkstančių egz. tiražu išėjusi poezijos rinktinė „Poezijos pilnatis" buvo tiesiog išgraibstyta iš knygynų, poetas vainikuotas Poezijos pavasario šventėje Lakštingalų slėnyje Palemone ir tiesiogine prasme ant rankų pernešamas per Lietuvą. Jo poezijos vakarai vyko ne tik didžiuosiuose Lietuvos miestuose, minios gerbėjų jo laukė Stebeikėliuose ir Žadeikiuose, Pasvalyje ir Biržuose, lankėsi Kryžių kalne.

Nuo to laiko beveik kiekvienais metais Brazdžioniai grįždavo namo į Lietuvą, gyveno jiems grąžintame namelyje Taikos prospekte ir poetas, nebodamas nuovargio, keliaudavo po Lietuvą, džiaugdamasis susitikimais su skaitytojais. Šiose kelionėse jį beveik visuomet lydėdavo žmona Aldona.

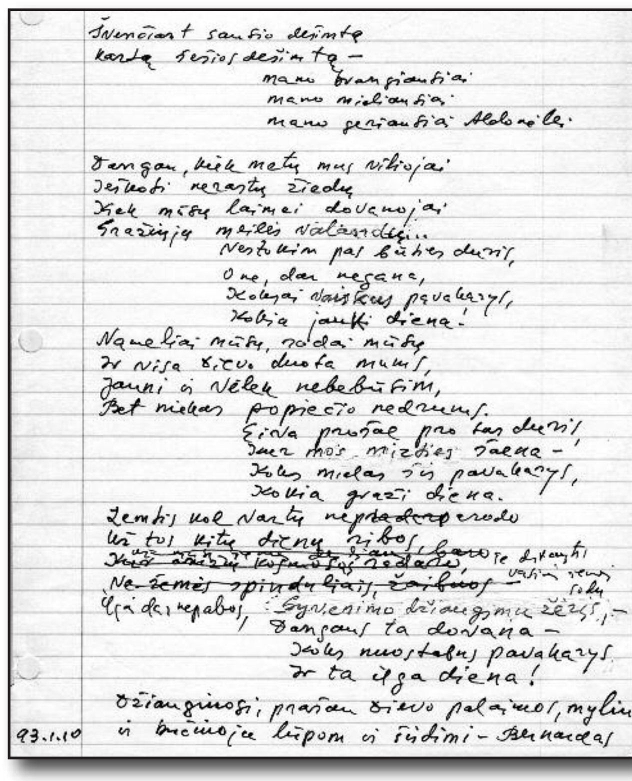
Švenčiant santuokos dešimtą
kartą šešiasdešimtą –
mano brangiausiai
mano mieliausiai
mano gražiausiai Aldonėlei:

Dangau, kiek metų mus vilioji
Ieškoti nerastų žiedų
Kiek mūsų laimei dovanojai
Brangiųjų meilės valandėlių...
Nestokim pas būties duris,
O ne, dar negana,
Kolei vaiskus pavakarys,
Kokia jauki diena!
Nameliai mūsų, sodai mūsų
Ir visa Tėvo duota mums,
Jauni ir vėlek nebebūsim,
Bet niekas popiečio nedrums.
Eina praeina pro tas duris,
Kol mielas šis pavakarys,
Kokia graži diena.
Žemėj kol varčių neperžengs
Už tos kitų dienų ribos,
Ligi dar nepabos, Gyvenimo džiaugsmu žėrės, –
Dangaus ta dovana –
Koks nuostabus pavakarys
Ir ta ilga diena!
Džiaugiuosi, prašau Dievo palaimos, myliu
93.1.10 ir bučiuoju lūpom ir širdimi – Bernardas

Eilėraštis žmonai vestuvių 60-mečio proga

Poetas niekuomet neužmiršdavo ne tik sutuoktuvių metinių, bet ir žmonos gimtadienio, vardo dienos.

Eilėraštį „Bet Tu likai" parašė 2000 metų sausio 10 d. 66-osioms vestuvių metinėms:

„Mieliausiai, brangiausiai Aldonėlei
Tik Tu likai

Nelaimės, baimės, svetimųjų žingsniai kraupūs
Ir nepažįstami, nežinomi takai,-
Kur jie dabar? Praėjo. Liko tik atsiminimų kaupas
Ir Tu likai.

Kažkur keliavom, bėgom. Lyg ne savo kojom.
Sustojom. Einam vėl. O kur? „Gal pasilsėkime?" – sakai
Ir svetimuos kalnuos trobelės nebėra, kurioj nakvojom,
O Tu likai.

Nebe tie patys debesys, nebe tie pat aukštieji dangūs,
Nebe tie patys miestai, girios ir laukai.
Neliko skausmo. Vien tik ausyse atsiminimai skamba mieli, brangūs,
Nes Tu likai.

Ir lik. Ir būk vis ta pati, kaip iki šiolei
Buvai, kaip Dievo dovana graži, nors ir pasikeitė laikai, –
Nubiro pabučiavimai nuo lūpų, skruostų ir nuo kaklo, tartum gintaro karoliai,
Bet Tu – likai.
Tave mylintis Bernardas".

Bernardo Brazdžionio rinkinyje saugoma šūsnis ne tik žmonai, bet ir kitiems šeimos nariams skirtų posmų – vaikams, vaikaičiams, provaikaičiams. Šeima labai didžiavosi mažųjų pastangomis kalbėti lietuviškai, ypač aktyvūs buvo vaikaitės Dalitos Lovett vaikai. Jiems *tėtukas* yra sukūręs daug eiliuotų tekstų. Vienas eilėraštukas „Kalifornijos Kalėdos" iliustruotas provaikaitės Teresytės piešiniais:

„Čia dukraitė
mūsų gieda
Čia ji nupiešė
tą žiedą
Kad žydėtų
ta gėlytė
Čia ne snigti
ima lyti.
Rašė: Nemunėlis Vytė, iliustravo: Teresytė, Dar tiktai trejų metukų, / Bet jau turi daug dantukų. Viską daro paskubom, puikiai kalba dviem kalbom".

Rinkinyje išlikę ir kitiems šeimos nariams įvairių švenčių ar įvykių progomis skirtų eilėraščių rankraščiai. Ypač jaudinančiai skamba 1992 m. dukrai skirto teksto pavadinimas: *„Eilėraštis galbūt paskutiniam Saulutės gimtadieniui"*. Na, o sūnaus Algio 60-mečiui skirti posmai, rašyti 1995 m., yra viltingi, juose neslepiami lūkesčiai dar pabūti kartu.

Vienas paskutiniųjų Bern. Brazdžionio proginių eilėraščių yra skirtas vaikaitės Dalytės gimtadieniui, jis parašytas 2001 m. rugsėjo 9 d. 2001 m. vasarą kartu su dukraite Dalyte ir provaikaite Teresyte paskutinį kartą lankėsi Lietuvoje.

Meile ir pagarba grįsti santykiai Brazdžionius lydėjo visus 68-erius bendro gyvenimo metus. Aukščiausiojo valia 2002-ųjų metų liepos 11-ąją, Aldonos Brazdžionienės 90-ojo gimtadienio dieną, Bernardas Brazdžionis paleido jos ranką... Išsiskyrimas nebuvo ilgas – šios žemės keleiviai susitiko praėjus trejiems metams, kai netikėtai, 2005 m. liepos 16 d. mirė ir Aldona Brazdžionienė.

Garbusis poetas Bernardas Brazdžionis ir jo gyvenimo pakeleivė Aldona amžino poilsio atgulė Kaune, Petrašiūnų kapinių panteone.

J.Ivanauskienė – Maironio lietuvių literatūros muziejaus Bern. Brazdžionio rinkinio skyriaus vedėja ❑

Berlynalė

Atkelta iš 3 psl.

Programoje „Berlinale Generations" Europos premjerą šventė režisierės Giedrės Žickytės prodiusuojamas dokumentinis bendros Lietuvos ir Ukrainos gamybos filmas „Mėlyna kaip apelsinas žemė" (rež. Iryna Tsilyk). Tai istorija apie šeimą, gyvenančią karo zonos fronto linijoje Donbase, Ukrainoje. Už geriausią dokumentinio filmo režisūrą vasario pradžioje „Sundance" kino festivalyje JAV ši juosta buvo apdovanota pagrindiniu prizu.

Taip jau sutapo, kad į Berlyną teko skristi vienu lėktuvu su Lietuvos delegacija, tarp jos narių buvo ir G. Žickytė. Jau iš anksčiau mano pažįstama režisierė, kurios filmo „Šuolis" apie legendinį Simą Kudirką, peršokusį iš sovietinio į amerikiečių laivą 1970 metais turėtų ekranus pasiekti jau šiemet trumpo pokalbio metu pakvietė apsilankyti filmo „Mėlyna kaip apelsinas žemė" peržiūroje, tačiau tądien jau turėjau grįžti į namus.

Berlynalės metu vykstančioje Europos filmų mugėje Lietuva su nacionaliniu stendu dalyvavo jau dešimtus metus. Stendo tema „Iššūkis priimtas" (angl. Challenge Accepted) išryškino filmavimo Lietuvoje privalumus bei sėkmingai veikiančią mokesčių lengvatos filmų gamybai schemą. 2019-ųjų pradžioje penkeriems metams pratęsus ir padidinus lengvatą iki 30 procentų Lietuva ir toliau garsėja kaip patikima, profesionalų nestokojanti kino partnerė, kurioje savo projektus įgyvendina net tokie industrijos milžinai, kaip „HBO" ar „Netflix". Prie šalies vardo garsinimo prisidėjo ir daugybę svarbiausių apdovanojimų pelniusio miniserialo „Černobylis" sėkmės istorija.

Bendra Lietuvos kino centro ir prodiuserių iniciatyva uždaruose, pardavimui skirtuose kino seansuose buvo parodyti dar keturi filmai: ekranus jau pasiekęs Tomo Vengrio vaidybinis filmas „Gimtinė", Jurgio Matulevičiaus „Izaokas", premjerą šventęs Talino „Juodųjų naktų" kino festivalyje bei dar oficialiai žiūrovams festivaliuose nepristatyti filmai – naujausias Linos Lužytės darbas „Pilis" ir Romo Zabarausko „Advokatas", kuris netrukus švęs pasaulinę premjerą filmų festivalyje „BFI Flare" Londone.

Į festivalio metu vykusį pradedantiesiems kino kūrėjams skirtą kūrybinį susitikimą „Berlinale Talents" šiemet pateko trys lietuviai – kartu su 255 talentais iš 86 šalių patirties sėmėsi aktorius ir kompozitorius Mantas Zemleckas, režisierius ir scenaristas Saulius Baradinskas bei garso režisierė Iveta Macevičiūtė. Pasak organizatorių, dalyvavimas šiame renginyje jauniems kūrėjams suteikia ne tik galimybę geriau pažinti tarptautinę kino industrijos rinką, bet ir užmegzti ryšius su kitų šalių kūrėjais, ateityje galinčius išaugti į kūrybinį bendradarbiavimą. ❑